

AKSIOLOGIK METAPRINTSIPLARNING PEDAGOGIK AHAMIYATI VA AFZALLIKLARI

Yusupov Jo'rabek Nusratilloevich

Osiyo Xalqaro Universiteti Pedagogika va psixologiya yo'nalishi magistri

Annotatsiya: Ushbu maqolada aksiologik metaprintsiplarning pedagogik ahamiyati va kundalik turmushimizdagi o'rnini haqida fikr yuritiladi.

Аннотация: В данной статье рассматривается педагогическое значение аксиологических метапринципов и их место в нашей повседневной жизни.

Abstract: This article discusses the pedagogical importance of axiological metaprinciples and their place in our daily life..

Kalit so'zlar: pedagogik aksiologiya, pedagogik hodisalar, to'g'rilik, intensivlik, afzallik, inklyuziya.

Ключевые слова: педагогическая аксиология, педагогические феномены, правильность, интенсивность, предпочтение, включенность.

Keywords: pedagogical axiology, pedagogical phenomena, correctness, intensity, advantage, inclusion.

Har qanday jamiyatning rivojlanishi, amalga oshirayotgan islohotlari, yoshlar uchun qadriyatlarining, inklyuziv qobiliyatlarining ravnaq topishi–bularning barchasi ta'lim jarayoni bilan faollashtiriladi. Millatning madaniy inqirozini bartaraf etish, shaxsning umuminsoniy qadriyatlari sohasini rivojlantirish muammosini hal qilishga pedagogik aksiologiya, pedagogik hodisalar, yondashuvlar yordam beradi. Aksiologiya (boshqa yunoncha ἀρία "qiymat" + λός "so'z, ta'limot" dan) - qadriyatlar nazariyasi, falsafaning bo'limidir. Aslida aksiologiya qadriyatlarining tabiati, ularning voqelikdagi o'rnini va qadriyatlar dunyosining tuzilishi, ya'ni turli qadriyatlarining o'zaro, ijtimoiy va madaniy omillar va shaxs tuzilishi bilan bog'liqligini o'rganadi. Tarizga nazar tashlaydigan bo'lsak, qadriyatlar masalasi birinchi marta Suqrot tomonidan ko'tarildi, u uni o'z falsafasining markaziy nuqtasiga aylantirdi va uni nima yaxshi degan savol sifatida shakllantirdi. Yaxshilik amalga oshirilgan qiymatdir, ya'ni, qiymat va foydalilik bir tanganing ikki tomonidir. Qadimgi va o'rta asr falsafasida qadriyatlar haqidagi savollar borliq haqidagi savollarga bevosita kiritilmagan: borliqning to'liqligi inson uchun axloqiy va estetik ideallarni ifodalovchi mutlaq qadriyat sifatida tushuniladi. Platon kontseptsiyasida yagona yoki yaxshilik borliq, yaxshilik va go'zallik bilan bir xildir. Shunga ko'ra, aksiologiya falsafiy bilimlarning maxsus bo'limi sifatida borliq tushunchasi ikki elementga bo'linganda paydo bo'ladi: reallik va qiymat amaliy amalga oshirish imkoniyati sifatida. Bu holda

aksiologiyaning vazifasi borliqning umumiy tuzilishidagi amaliy aql imkoniyatlarini ko'rsatishdan iborat.

“Aksiologiya” tushunchasi 1902 yilda fransuz faylasufi P.Lapi tomonidan ilmiy muomalaga kiritilgan va allaqachon 1908 yilda nemis olimi E.Xartman tomonidan o'z asarlarida faol foydalanilgan. Hozirgi vaqtda falsafiy lug'atlarda aksiologiya qadriyatlar haqidagi fan sifatida ta'riflanadi. Ushbu tushunchani hisobga olgan holda, keyinchalik biz aksiologik metaprintsip ustuvor umuminsoniy qadriyatlarni, ta'lim, tarbiya va shaxsning o'zini o'zi rivojlantirishdagi pedagogik qadriyatlarini tahlil qilishning uslubiy yondashuvi haqida gapiramiz. Shuni ta'kidlash kerakki, qadriyatlar muammosi inson faoliyatining har qanday sohasida, inson haqidagi har qanday fanda paydo bo'ladi. Zamonaviy pedagogik nazariya va amaliyotning rivojlanishiga kelsak, o'tgan asrda qadriyatlar, shuningdek, ta'lim, tarbiya va shaxsning o'zini-o'zi rivojlantirish maqsadlari juda o'zgardi. Falsafa, psixologiya, sotsiologiya va pedagogikada qo'llaniladigan "qiymat" ob'yektlar va hodisalarning xususiyatlarini, shuningdek, ijtimoiy jihatdan belgilangan ustuvorliklarga muvofiq sifat darajasi yuqori pog'onada bo'lib, xizmat qiladigan nazariyalar va g'oyalarni belgilash uchun ishlatiladi. “Qimmat” tushunchasi, uning mazmuni amerikalik faylasuf R.B. Perri, qadriyatlarining to'rtta asosiy gradatsiyasini aniqladi:

- to'g'rilik
- intensivlik
- afzallik
- inklyuziya.

Ushbu darajalar, mezonlar ta'lim tizimining qiymatini va mohiyatini baholash uchun juda mos keladi. Yurtimizning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy yo'nalishining o'zgarishi, bir tomondan, demokratik jamiyatga, ikkinchi tomondan, bozor munosabatlariga, o'rta va oliy ta'limning maqsad va qadriyatlarini tubdan o'zgartirdi. Avvalambor, jamiyat buni tobora anglab yetmoqda. Bizga har qanday ta'lim emas, balki yuqori sifatli, yuksak davlat va jahon ta'lim standartlariga javob beradigan ta'lim kerak. XXI asrda jahon hamjamiyati texnogen sivilizatsiyadan antropogenga o'ziga xos ko'priq faqat ana shunday ustuvor qadriyatlar bilan bog'liq muammolarni hal qilishga qaratilgan, uning dunyoviy va ilmiy tafakkurini shakllantiradigan bu–ta'lim va tarbiya bo'lishi mumkinligini tushundi. Inson haqida, insonning qadr-qimmati haqida mulohazalar hayot va inson faoliyati ko'plab faylasuflar uchun asosiy nuqta bo'lgan. Bu yo'nalishdagi tadqiqotlarning eng salmoqli natijalarini V.Franklning “Ma'no izlayotgan odam” asarida topish mumkin. Bu asarda “Insonning o'z hayotining mazmunini izlash va anglashga intilishi barcha odamlarga xos bo'lgan tug'ma turtki bo'lib, xulq-atvor va shaxs kamolotining asosiy harakatga keltiruvchi kuch ekanligi” isbotlangan. V.Frankl tarixda jamiyat yoki insoniyat duch kelgan turli vaziyatlarni umumlashtirish natijasida kristallangan qadriyatlar - semantik universallar

tushunchasini kiritadi. Bu bizga inson o'z hayotini mazmunli qilishning mumkin bo'lgan usullarini umumlashtirishga imkon beradi: birinchidan, biz hayotga beradigan narsalar orqali (ma'noda bizning ijodiy ishimiz) ikkinchidan, dunyodan olgan narsalarimiz yordamida (qadriyatlarni boshdan kechirish ma'nosida), uchinchidan, taqdirga nisbatan bizning turgan o'rnimiz orqali, biz o'zgartirishga qodir emasmiz. Ushbu bo'linishga ko'ra, qadriyatlarning uchta guruhi ajralib turadi: ijodkorlik qadriyatlari, tajriba qadriyatlari va munosabat qadriyatlari. Shaxsning ta'lim va tarbiyasiga kelsak, shaxsning rivojlanishi V. Frankl tomonidan taklif qilingan qadriyatlarning falsafiy tahlili ijodkorlikni uning barcha shakl va darajalaridagi umuminsoniy qadriyatlardan biri sifatida ajratib ko'rsatishga imkon beradi. V.Franklning fikricha, sevgi inson uchun kam ahamiyatli qadriyat emas. Sevgi ma'naviy, semantik o'lchov darajasidagi munosabatlar holati sifatida, o'zining o'ziga xosligi va o'ziga xosligini boshdan kechiradi. Sevgini falsafiy tushunish - o'z kasbiga muhabbat, o'z o'quvchilariga, talabalarining o'z o'qituvchilariga bo'lgan muhabbatlari - bularning barchasi nafaqat obyekt va subyektga pedagogik aks ettirish, balki ijodkorlik bilan bir qatorda - kasbiy pedagogik faoliyatning eng muhim ma'nosi, eng muhim qadriyatiga aylantirish mezonidir. Maqsadlar, qadriyatlar va hayotning ma'nosi koordinatalarida insonning vijdoni alohida rol o'ynaydi. V.Frankl «vijdon» tushunchasini o'zi kiritgan «ong osti xudosi» tushunchasi bilan solishtirdi va o'zaro bog'ladi. Vijdon insonga har safar, hatto ongsiz va intuitiv darajada ham, uning ichki axloqiy tanlovi asosida haqiqiy qadriyatlar va ma'nolarga erishishga yordam beradi. Biz u yoki bu qilmish bilan bog'liq holda "vijdon azobini" boshdan kechirganimizda vijdonni eslaymiz. Biz axloqiy tanazzulni ta'kidlamochi bo'lganimizda, uning axloqsiz xatti-harakatlari bilan bog'liq vaziyatdagi odamni tavsiflamochi bo'lganimizda, u "vijdonini yo'qotdi" deymiz. Biroq, vijdon nima? Madaniyatshunoslikka oid zamonaviy darsliklarda buni topish mumkin.

Ushbu kontseptsiyaning shunday ta'rif: "Vijdon - bu insonning o'zini axloqiy nazorat qilish, mustaqil ravishda axloqiy majburiyatlarni olish, ularning bajarilishini o'zidan talab qilish va qilingan xatti-harakatlarning axloqiy tomonini aks ettirish qobiliyatidir". Binobarin, vijdon ham hissiy-baholash, ham mantiqiy-baholash darajasida namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, insonning vijdoni, vijdonliligi ko'p jihatdan insonning ma'naviy tanlovning muayyan vaziyatida ko'rsatadigan mas'uliyatni anglashiga bog'liq. Zamonaviyning pedagogik faoliyatiga kelsak o'qituvchi, o'qituvchi, vijdon hali ta'lim va tarbiya jarayonida rivojlanishining ahamiyati va juda yuqori bo'lgan ustuvor qobiliyatga aylangani yo'q. Umuman olganda, pedagogik aksiologiyada hodisalarning qiymat mezonlari muammosi jiddiy nazariy tadqiqotlarni talab qiladi. Xulosa o'rnida shuni ta'kidlaymizki, pedagogik aksiologiyaga bo'lgan ehtiyoj kamol topishi uchun, uni pedagogik innovatsiyaning bir bo'lagi sifatida rivojlantirish hozirgi zamon talabadir.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. Rasulovna S. N. Ways to Improve the Efficiency of Technical and Tactical Actions Performed by Skilled Players during the Competition //Web of Scholars: Multidimensional Research Journal. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 196-206.
2. Собирова М. Р., Собирова Н. Р. ПСИХОЛОГИЯ ЗДОРОВЬЯ: ПОНЯТИЯ И ТЕОРИЯ //Психология XXI столетия. – С. 173-175.
3. Rasulovna S. N., Hamzayevich I. S. JISMONIY TARBIYA–SOG ‘LOM JAMIYAT ROYDEVORI: 10.53885/edinres. 2022.32. 34.107 Sabirova Nasiba Rasulovna Buxoro davlat universiteti Pedagogika instituti Jismoniy madaniyat nazariyasi va uslubiyoti kafedrasida o‘qituvchisi Ismoilov Shahzod Hamzayevich Buxoro davlat universiteti Pedagogika instituti talabasi //Научно-практическая конференция. – 2022. – С. 854-856.
4. Rasulovna S. N., Nusratilloevich Y. J. Possibilities of using the tools used in teaching short-distance running techniques //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 210-222.
5. Rasulovna S. N., Rasulovna S. M. Advantages of Using Action Games in Teaching the Sport of Basketball //Nexus: Journal of Advances Studies of Engineering Science. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 44-48.
6. Сабирова Н. Р. и др. Роль физического воспитания в пропаганде здорового образа жизни в школе и воспитании здорового поколения //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 6. – С. 1162-1168.
7. Rasulovna S. N. Stages of modeling and age indicators in the optimization of the process of sports activities //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 75-86.
8. Rasulovna S. N., Rasulovna S. M. BASKETBOL SPORTINI O‘RGATISHDA TA‘LIM PRINSIPLARI //Journal of new century innovations. – 2022. – Т. 11. – №. 8. – С. 51-56.
9. Sabirova N. malakali sportchilarni tarbiyalashda psixologiyaning o'rni hamda ahamiyati: malakali sportchilarni tarbiyalashda psixologiyaning o'rni hamda ahamiyati //Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali. – 2021. – Т. 1. – №. 1.
10. Rasulovna S. N. YOSH FUTBOL O‘YINCHILARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI: 10.53885/edinres. 2021.48. 16.054 Sabirova Nasiba Rasulovna Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti o‘qituvchisi //Научно-практическая конференция. – 2021.
11. Sabirova N. Basketbol bilan bog'liq o'quv va tarbiya jarayonida o'yin texnikasining o'ziga xosligi: Basketbol bilan bog'liq o'quv va tarbiya jarayonida o'yin texnikasining o'ziga xosligi //Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti jurnali. – 2021. – Т. 1. – №. 1.

12. Rasulovna S. N. The Importance Of Three-Stage Model In Developing The Functional Status Of Athletes //International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development. – 2021. – Т. 3. – №. 3. – С. 190-196.

13. Rasulovna S. N. The Mechanism of Improving the Primary Training Methods of Basketball Sports, Training Skilled Basketball Players //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 02. – С. 1085-1091.

14. Azimovna F. M., Kuziboevich O. B. UNIQUE WAYS OF AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS THROUGH PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TRAINING //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 11. – С. 11-15. 15. Azimovna F. M., Kuziboevich O. B. UNIQUE WAYS OF AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS THROUGH PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS TRAINING //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 11. – С. 11-15.

16. Azimovna F. M. Peculiarities of Aesthetic Education of Students By Means of Physical Culture and Sports //Web of Scholars: Multidimensional Research Journal. – 2022. – Т. 1. – №. 6. – С. 212-215.